

**Reinterpretacja Chalcedonu
w Dokumentach Świętego i Wielkiego Soboru
Kościoła Prawosławnego
Kreta 2016**

*krytyczna analiza polskiego tłumaczenia
i nowa próba translatorska*

Ryszard Bosakowski *

29 listopada 2017

* Uwagi i sugestie proszę przesyłać na adres: ricardob1303@gmail.com

Spis treści

	Strona
Wprowadzenie	2
I. ŻYJĄCA JEDNOŚĆ	5
Impuls	6
Podstawowa warstwa teologiczna	7
Ważne niuanse	12
Konkluzja	14
II. W TROSCE O CAŁOŚĆ	15
Encyklika <i>Zakończenie</i>	17
Encyklika <i>p. 4</i>	20
Misja <i>cz. A p. 1</i>	24
Encyklika <i>p. 10</i>	27
Misja <i>cz. B p. 1</i>	30
Encyklika <i>p. 6</i>	32
Encyklika <i>p. 12</i>	33
Misja <i>cz. B p. 3</i>	34
Misja <i>cz. A p. 3</i>	35
Relacje <i>p. 23</i>	36
Relacje <i>p. 13</i>	38
Relacje <i>p. 6</i>	40
Encyklika <i>pp. 1 i 2, Zakończenie</i>	44
Zakończenie	48
Dodatek	50

WPROWADZENIE

Moim tekstem odnoszę się krytycznie do ubiegłorocznej publikacji kwartalnika Warszawskiej Metropolii Prawosławnej „Cerkiewny Wiestnik” (4, 2016), publikacji zatytułowanej: „DOKUMENTY przyjęte przez ŚWIĘTY I WIELKI SOBÓR CERKWI PRAWOSŁAWNEJ, Kreta, 18–26.06.2016 r.” Wykazuję, że to oficjalne polskie *tłumaczenie* Dokumentów z Krety nosi charakter interpretacji *oddzielającej* od wypowiedzi Soboru na Krecie i uniemożliwia polskiemu odbiorcy autentyczne spotkanie z wypowiedziami Soboru.

Jestem członkiem Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego w Polsce od sześciu lat i recepcja w Polsce długo oczekiwanego Soboru budzi nie tylko moje zdziwienie, ale i niepokój. Mogę jednak reagować, chociaż czynię to ze znacznym opóźnieniem. Zgłaszam potrzebę nowego oficjalnego *przekładu* także ze względu na dialog teologiczny w Polsce. Moim tekstem, który podzieliłem na dwie części, zwracam uwagę na charakter i istotne teologiczne treści Dokumentów z Krety nieobecne, zamazane lub zniekształcone w polskim tłumaczeniu Warszawskiej Metropolii Prawosławnej.

Pierwszą część mojego tekstu stanowi artykuł, w którym przybliżam całościowe, teologiczne i egzystencjalne stanowisko Kościoła Prawosławnego, reinterpreterujące Chalcedońską formułę wiary i wyrażone w Dokumentach Soboru na Krecie. Omawiam brak tej reinterpretacji w polskim tłumaczeniu Dokumentów, w którym została zamazana Soborowa koncepcja osoby ludzkiej o unikalnej godności i w którym zdegradowano dialog. Prawosławnego

chrześcijanina zaskakuje zastosowana przez tłumaczy terminologia teologiczna o charakterze metafizycznym i indywidualistycznym, właściwa zachodniej filozofii.

W drugiej części zgłaszam szereg pełnych propozycji translatorskich w zestawieniu z odpowiednimi fragmentami z „Cerkiewnego Wiestnika”, które opatrzyłem komentarzami. Zwracam uwagę na miejsca w polskim tłumaczeniu, które najbardziej niepokoją, ponieważ naruszają podstawową warstwę teologiczną Soborowych Dokumentów.

Zasygnalizowanie autentycznej podstawowej warstwy teologicznej Dokumentów z Krety umożliwiło mi pod koniec tekstu zwrócenie uwagi na kenozę i równość w dialogu. Podjąłem próbę ukazania egzystencjalnego znaczenia Soborowej zgody w przyjęciu na Krecie przez Kościół Prawosławny historycznej nazwy innych, niebędących z Nim w jednej wspólnocie, chrześcijańskich Kościołów i Wyznań. Jednak polskie tłumaczenie Dokumentów, w przeciwieństwie do ich czterech Soborowych oficjalnych wersji językowych (greckiej, rosyjskiej, angielskiej i francuskiej) nie używa historycznej nazwy Innych, którą to we współczesnym języku polskim jest „*Kościół*”, oraz atrybutu „*katolicki*” w odniesieniu do Prawosławia. W polskim tłumaczeniu kreśli się mocną linię podziału w świecie chrześcijańskim z pomocą własnej, czcigodnej starosłowiańskiej nazwy „Cerkiew”.

Na zakończenie mojego tekstu sygnalizuję historyczny kontekst Dokumentów z Krety, uwypuklający wagę problemu, który stwarza publikacja „Cerkiewnego Wiestnika”. Patriarchat Ekumeniczny udzielił autokefalii Kościołowi Prawosławnemu w Polsce w roku 1924. W poprzedzającym to wydarzenie roku 1923 w Konstantynopolu miała miejsce Pan-Prawosławna Konferencja, na której sformułowano ideę Soboru całego Prawosławia. Tak też w 1930 roku Metropolita Warszawski Dionizy (Waledyński) mógł wziąć udział w Komisji, która w klasztorze w Watopedii na Górze Atos układała wstępną listę tematów agendy. Polski Autokefa-

liczny Kościół Prawosławny wziął również udział w przygotowaniach Soboru, zainicjowanych po II wojnie światowej przez Patriarchę Ekumenicznego Atenagorasa I (1961, I Konferencja na Wyspie Rodos) i, po opadnięciu „żelaznej kurtyny” (1989), ożywionych przez obecnego Patriarchę Ekumenicznego Bartłomieja I Spotkaniami Zwierzchników Autokefalicznych Kościołów Prawosławnych (1993, I Synaxis). Zwierzchnik Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego i Biskupi, uczestniczący w Soborze na Krecie, podpisali wszystkie Dokumenty Świętego i Wielkiego Soboru (2016).

Część I
ŻYJĄCA JEDNOŚĆ

IMPULS

W końcu ubiegłego roku na łamach kwartalnika Warszawskiej Metropolii Prawosławnej „Cerkiewny Wiestnik” (4, 2016) zostało opublikowane oficjalne polskie *tłumaczenie*: „DOKUMENTY przyjęte przez ŚWIĘTY I WIELKI SOBÓR CERKWI PRAWOSŁAWNEJ, Kreta, 18–26.06.2016 r.”

Publikacja „Cerkiewnego Wiestnika” nosi jednak charakter interpretacji *oddzielającej* od Soboru na Krecie. Tekst zamieszczony w kwartalniku uniemożliwia polskiemu odbiorcy autentyczne spotkanie z Dokumentami z Krety, co budzi niepokój.

Wypada zakomunikować potrzebę nowego *przekładu*.

PODSTAWOWA WARSTWA TEOLOGICZNA

Nowy kontekst i stałe stanowisko

Święty i Wielki Sobór Kościoła Prawosławnego dokonał reinterpretacji Chrystologicznej formuły Soboru Chalcedońskiego (451), w której wyznano tajemnicę wiary o Jezusie, Zbawicielu i Panu: „*i stał się człowiekiem*”. Tradycyjna chrześcijańska doktryna została na Krecie ujęta w *nowym kontekście wiary* w Kościele Prawosławnym, w którym „*każdy człowiek ustanawia unikalną egzystencję (bytowanie), przeznaczoną dla osobistego udziału we wspólnocie z Bogiem*”¹. Ożywiając starożytną formułę jako stałe *egzystencjalne stanowisko* Kościoła Prawosławnego, wyrażające *całościowe* Jego doświadczenie, Sobór na Krecie połączył w szerokiej perspektywie soteriologicznej i eschatologicznej Chrystologię z Pneumatologią i teologią Trynitarną, służąc antropologii i Eklezjologii w taki sposób, że w Dokumentach z Krety teologiczna wypowiedź Soboru jest prostym komunikatem: „*przyjdź i zobacz (J 1,46), że Bóg jest miłością (1 J 4,8)*”².

---

1. „Encyklika Świętego i Wielkiego Soboru Kościoła Prawosławnego”, cz. V p. 12 (NPT - nowa próba translatorska; tytuł dokumentu w „Cerkiewnym Wiestniku”: „Orędzie Świętego i Wielkiego Soboru Cerkwi Prawosławnej”) – dalej „Encyklika”

2. „Encyklika”, cz. VII p. 20

Priorytet i język Dokumentów

Priorytetowym celem Soboru na Krecie było danie świadectwa o jedności Kościoła Prawosławnego, o „*egzystującej jedności*”³. Wyznano, że w Swojej świadomości Kościół Prawosławny przedstawia *żywą obecność* Chrystusa w świecie⁴. Ogłoszono jednocześnie, że oparta na Eucharystii („*przedsmak i przeżywanie Eschatonu*”) oraz na sukcesji apostołskiej biskupów „*egzystująca jedność*” ma być *wzmacniana* i ma przynosić *nowe owoce*⁵. W realizacji tego celu istotny okazuje się *dialog*. A biblijny, personalistyczny, egzystencjalny i kładący akcent na eschatologię *język* Kościoła Prawosławnego stał się nieodzowny. Należy on do atrybutów Dokumentów Soboru w czterech wersjach: greckiej, rosyjskiej, angielskiej i francuskiej. Oficjalne Dokumenty korzystają z terminów o charakterze *całościowym* tak, że wypowiedź Soboru ukazuje *prymat osoby i egzystencji* wobec *natury* oraz odpowiada *osobistemu udziałowi* człowieka *we wspólnocie* z Bogiem.

Potrzeba spójnej wypowiedzi teologicznej

Niestety polskie tłumaczenie utraciło *prostotę* komunikatów *egzystencjalnego* i *całościowego* doświadczenia Kościoła Prawosławnego. Zastane i komunikatywne, ułatwiające

---

3. ἡ ὑφισταμένη ἐνότης, существующее единство, the existing unity, l'unité existante; istniejąca jedność (tł. CW); patrz: „Posłanie Wielkiego i Świętego Soboru Kościoła Prawosławnego do prawosławnego ludu i do wszystkich ludzi dobrej woli”, p. 1 (tytuł dokumentu w „Cerkiewnym Wiestniku”: „Przesłanie Wielkiego i Świętego Soboru Cerkwi Prawosławnej do prawosławnego ludu i do wszystkich ludzi dobrej woli”) – dalej „Posłanie”

4. „Encyklika”, p. 20; „Misja Kościoła Prawosławnego we współczesnym świecie: Udział Kościoła Prawosławnego w urzeczywistnianiu pokoju, sprawiedliwości, wolności, braterstwa i miłości między ludami oraz w usuwaniu dyskryminacji rasowej i innej”, Wstęp (tytuł dokumentu w Cerkiewnym Wiestniku: „Misja Cerkwi prawosławnej we współczesnym świecie: Wkład Cerkwi prawosławnej w osiągnięcie pokoju, sprawiedliwości, wolności, braterstwa i miłości między narodami oraz w zniesienie dyskryminacji rasowej i innej”) – dalej „Misja”

5. „Posłanie”, p. 1

dialog teologiczny w Polsce terminy biblijne zamieniono niepowszechnymi i wtórnymi wobec Biblii słowami słowiańskimi, tak też np. zamiast „*metanoi*” mamy „*pokajanie*”⁶. Zrezygnowano również z tradycji teologicznej wypowiedzi bliskiej biblijnemu oryginałowi i zamiast np. „*Bożej ekonomii*” lub „*zamysłu Boga*” najczęściej mamy „*Boski plan*”⁷. Jednak w polskim tłumaczeniu przekaz przesłania Dokumentów z Krety najbardziej utrudnia brak *spójnej teologicznej wypowiedzi*, która nie pomijałaby *życia*. Prymat osoby i egzystencji w polskim tłumaczeniu nie jest oczywisty.

Zrozumienie dla unikalnej egzystencji

W kluczowym fragmencie zdania, przytoczonym powyżej w drugim akapicie, tłumaczenie niestety brzmi uprzedmiotawiająco i prywatystycznie: „*każdy człowiek stanowi unikalny byt, przeznaczony do osobistego obcowania z Bogiem*”⁸. W taki sposób zniekształcono i zamazano aktualny *kontekst* oraz *reinterpretację* Chalcedońskiej formuły wiary. Polskim tłumaczom nie udało się wraz z Soborem na Krecie autentycznie wyrazić wyznaną w tym samym punkcie Dokumentu świadomość Kościoła Prawosławnego o Jezusie Chrystusie jako „*ostatecznym (absolutnym) prototypie*” odnowy człowieczeństwa i ludzkości. Tłumaczenie przytoczonego kluczowego fragmentu powinno kontynuować wypowiedź Soboru o *uświęceniu życia i człowieka we wspólnocie* z Bogiem⁹. Powinna to być wypowiedź o *unikalnej egzystencji* każdego człowieka, która nie gubi charakteru Chrystusowej miłości i wolności

---

6. „Orędzie” („Encyklika”), cz. V p. 14 (CW)

7. „Orędzie” („Encyklika”), cz. I p. 2 (CW); „Misja”, cz. A, p.1 (CW)

8. „Orędzie” („Encyklika”), cz. V p. 12 (CW)

9. „Encyklika”, p. 4 (NPT)

jako fundamentalnego warunku przynoszenia *owoców jedności i wzmacniania zjednoczenia*. Soborowa wypowiedź nie kategoryzuje w Kościele Prawosławnym człowieka jako „*unikalny byt*” i jego przeznaczenie określa nie w sensie metafizycznym. Sobór nie wypowiedział się też o *prywatnym obcowaniu* człowieka z Bogiem. Wyraził natomiast świadomość *udziału* osób ludzkich w *zjednoczeniu i jedności* Kościoła Prawosławnego. Wypada zatem podkreślić, że Sobór na Krecie sformułował dostatecznie komunikatywnie całość znaczeń, w których zawiera się między innymi to, że w **bosko-ludzkiej wspólnocie uświęca się istota żywa, która własną wolnością ogarnia oraz unikalną egzystencją wyjawia przeznaczenie do osobistego udziału we wspólnocie z Bogiem i odradzając się w Chrystusie otrzymuje na nowo życie jako osoba człowieczeństwa zjednoczonego w Jego człowieczeństwie**.

Wspólnota i dialog

Przybliżyliśmy się do jedyne miejsca w polskim tłumaczeniu Dokumentów z Krety, w którym użyto słowo „*unikalny*” i to bez pełnego egzystencjalnego znaczenia. Wydaje się, że ten atrybut powinien pojawić się również w innych ważnych miejscach tłumaczenia na język polski wypowiedzi Soboru z Krety o egzystencji ludzkiej we wspólnocie i w społeczeństwie¹⁰. Niespójność tłumaczenia na najbardziej podstawowym poziomie teologicznym obniża precyzję i rangę całej wypowiedzi Soborowej w języku polskim. Szlachetne deklaracje zostały pozbawione teologicznej podstawy i mogą być odbierane w Polsce jako mało wiarygodnie. Teologiczną wypowiedź o „*egzystencji we wspólnocie*” zamieniono na wypo-

---

10. np. „Misja”, cz. A p. 3

wiedź o „*osobistym bycie*”. Zdegradowano tym samym przekaz Soboru o znaczeniu *dialogu* dla Kościoła Prawosławnego.

Personalizm Ojców Kościoła

Przypominając przedsoborowe *dialogi międzychrześcijańskie* Dokumenty z Krety także „*stały się dla Prawosławia okazją do wyrażenia szacunku wobec nauczania Ojców Kościoła oraz okazją do wiarygodnego świadectwa o autentycznej tradycji*”¹¹. Współczesne teologiczne i neopatrystyckie studia dowiodły jak głęboka i nierozzerwalna jest więź *koncepcji osoby* z teologią i Eklezjologią Ojców Kościoła. Pomijając teksty Ojców Kościoła trudno dogłębnie zrozumieć i uzasadnić funkcjonujące we współczesnym świecie podstawowe znaczenia *osoby* i *personalnej tożsamości*. Biblijny przekaz o *wspólnocie z Bogiem* w zderzeniu z filozofią i kulturą Starożytnej Grecji wymagał od Ojców Kościoła pracy duchowej i intelektualnej, która zaowocowała nieprzemijającym dorobkiem. Cytaty z częściowo dotąd niedocenianych w samym Prawosławiu tekstów Ojców Kościoła stanowią *podstawową warstwę teologiczną* Soborowych Dokumentów. Terminy biblijne, egzystencjalne i personalistyczne są przede wszystkim atrybutem cytowanych tekstów Ojców Kościoła. To właśnie z ich pomocą Sobór na Krecie zreinterpretował Chrystologiczną formułę Soboru Chalcedońskiego i własnym językiem wypowiedział tajemnicę wiary z zamiarem, aby służyła *Bogu, człowiekowi i światu*¹².

Niestety same cytaty Ojców Kościoła w polskim tłumaczeniu z „Cerkiewnego Wiestnika” posiadają istotne braki, wady i zniekształcenia. Noszą znamiona indywidualistycznej

---

11. „Encyklika”, p. 20 (NPT)

12. „Encyklika”, IV p. 9

interpretacji właściwej dla zachodnioeuropejskiej filozofii bytu i boecjuszowskiej koncepcji osoby jako „jednostkowej substancji natury rozumnej”¹³. Znaczenia cytatów Ojców Kościoła w polskim tłumaczeniu Dokumentów często są niejasne, rozbite i wzajemnie niepowiązane.

WAŻNE NIUANSE

Szacunek i pokój

Błędy w polskim tłumaczeniu są różnej wagi i natury. To, że zwracamy uwagę przede wszystkim na podstawową warstwę teologiczną, nie oznacza aprobaty dla pozostałej części tłumaczenia. W „Cerkiewnym Wiestniku” można znaleźć sformułowania, które nie powinny pojawić się w Dokumentach. Tak na przykład użyto epitetu w sformułowaniu „*wobec innowierców*”¹⁴, zamiast pełnego szacunku „*vis-à-vis osób inaczej wierzących*”. Sięgnięto po słownictwo obce duchowi Dokumentów z Krety. Napisano, że Kościół Prawosławny „*zawsze walczył*”¹⁵, zamiast mówić zgodnie z Dokumentami o „*stałej pracy na rzecz przywrócenia chrześcijańskiej jedności*”.

13. „Persona est naturae rationalis individua substantia” w: Boecjusz „Liber de persona et duabus naturis”, PL, 64, 1343

14. „Prawosławna Diaspora”, p. 2c (CW)

15. „Relacje Cerkwi Prawosławnej z pozostałym światem chrześcijańskim”, p. 4 (CW; proponowany przekład tytułu dokumentu: „Relacje Kościoła Prawosławnego z pozostałym światem chrześcijańskim”) – dalej „Relacje”

Wrażliwość na różnorodność

Przykładem innych błędów i tendencji interpretacyjnych w polskim tłumaczeniu może być rezygnacja z różnorodności terminologicznej. Tłumaczenie z „Cerkiewnego Wiestnika” używa przeważnie (wyjątek stanowi tłumaczenie „Posłania”) jednego słowa „*narod*” dla dwóch terminów *étnos* i *lāós*. Wydaje się, że w tytule Soborowego Dokumentu o misji Kościoła Prawosławnego w świecie powinno występować słowo „*ludy*”¹⁶. Konsekwentnie w tym samym Dokumencie zawężyła się deklarację „*o poszanowaniu kulturowej specyfiki każdej ludzkiej społeczności (lāós)*” wyłącznie na rzecz „*każdego narodu*”¹⁷. Ze względu na dialog teologiczny wypada zwrócić uwagę na kolejne zawężenie w polskim tłumaczeniu. Zamiast napisać, że Kościół Prawosławny kultywuje dialog z „*oddzielonymi od Niego bliskimi i dalekimi*” w tłumaczeniu deklaruje się jedynie dialog z „*tymi, którzy oddzielili się*”¹⁸ od Kościoła Prawosławnego.

Miejsce dialogu

Tłumaczenie z „Cerkiewnego Wiestnika” nie tylko rezygnuje z różnic terminologicznych, ale również z niekorzyścią dla Dokumentów wprowadza własną różnorodność, naruszając spójność Soborowej wypowiedzi i gubiąc ważne *kluczowe słowa*. Tak też w polskiej wersji Dokumentów *hē entolē (tū Kyríū, tu Theū)* nie zawsze jest tłumaczone jako „*przykazanie*” (*Pana, Boga*). Czasem jako „*polecenie*”. W konsekwencji poszczególne fragmenty utraciły

16. „Misja”, Wstęp; pełen tytuł Dokumentu w Dodatku i powyżej w przypisie 4.

17. „Misja”, Wstęp (CW)

18. „Relacje”, p. 4 (CW)

jednoznaczne wzajemne powiązanie. Stąd „*dawanie świadectwa*” oraz „*bycie świadkiem*”¹⁹ przestało być *przykazaniem Pana*. Nie rezygnując z powinności zrezygnowano z utożsamienia „*misji Kościoła do narodów*” z „*dawaniem świadectwa w dialogu*”. Teologiczny związek pomiędzy *prawosławną antropologią* i *dialogiem* stracił na znaczeniu²⁰.

KONKLUZJA

Wydaje się, że przytoczone powyżej przykłady na tyle budzą niepokój, aby pod ich wpływem postulować nowy polski *przekład* Dokumentów. Ponieważ jednak chodzi o przekład, który *w całości* będzie *ważnym tekstem* Kościoła Prawosławnego w Polsce dla prawosławnych chrześcijan i dla dialogu z *bliskimi i dalekimi*, zwracamy uwagę jeszcze na kilkanaście kluczowych miejsc, w których zabrakło wypowiedzi całościowej, egzystencjalnej, personalistycznej i w pełni wartościowej.

---

19. „Encyklika”, cz. VII p. 20 i Zakończenie

20. „Misja”, cz. B, p. 1

Część II

W TROSCE O CAŁOŚĆ

DLA DIALOGU TEOLOGICZNEGO

Wybraliśmy fragmenty z *podstawowej warstwy teologicznej* w głównych Dokumentach Soboru ze względu na ich pierwszoplanowe znaczenie dla *autentycznego* dialogu teologicznego w Polsce.

Nowe próby translatorskie (NPT) zostały wyróżnione tłustą czcionką. Zestawiliśmy je z *tłumaczeniem z „Cerkiewnego Wiestnika” (CW)* oraz opatrzyliśmy pytaniami i komentarzami.

Celem jest *unaocznienie* potrzeby *nowego przekładu*.

JEDNOŚĆ I ZJEDNOCZENIE – wypowiedź apofatyczna

„Encyklika”, Zakończenie
Kanon Świętej Paschy, Pieśń 8.

Nowa próba translatorska:

Ojcze Pantokratorze i Słowo i Duchu, jedna naturo zjednoczona w trzech osobach (hipostazach)! Boże ponad wszelkim bytem i ponad wszelką boskością, w Tobie jesteśmy ochrzczeni i Tobie błogosławimy na wszystkie wieki.

Cerkiewny Wiestnik:

Ojcze Wszechwładny, Słowo i Duchu! Jedna naturo w trzech istniejąca osobach, Przeistotna, Przeboska! W Tobie jesteśmy ochrzczeni i Ciebie błogosławimy na wszystkie wieki.

Niepokój:

Polskie tłumaczenie modlitwy w „Cerkiewnym Wiestniku” nie rekapituje „Encykliki”. Zastosowane w polskim tłumaczeniu atrybuty „Przeistotna” i „Przeboska” stosunkowo słabo komunikują, że „*istoty i natury Boga zupełnie nie można dociec ani poznać*”²¹ (Jan Damasceński). Atrybuty te, wraz z poprzedzającym słowem „*istniejąca*” w odniesieniu do Boskiej „*natury*” i dodatkowo ujęte w oddzielnym zdaniu, działają na niekorzyść *apofatycznej* głębi Soborowej wypowiedzi teologicznej.

---

21. Jan Damasceński „Wykład wiary prawdziwej”, 1.4. PG 94,798

Komentarz:

„Encyklika” i w pewnym sensie pozostałe, ważne dla teologicznej wypowiedzi Soboru Dokumenty z Krety zostały zrekapitulowane modlitwą Kanonu Świętej Paschy. Słowa modlitwy komunikują całościowe doświadczenie wiary w *egzystującej jedności* Kościoła Prawosławnego, opartej na Eucharystii.

Modlitwa autorstwa Jana Damasceńskiego ma charakter apofatyczny: „*ponad wszelkim bytem*”. Dokumenty Soboru dają wyraz prymatowi teologii wobec filozofii. Milczą na temat Boskiej ontologii. Nie sugerują wiedzy na temat bytu Boga i ontologii osób Boskich.

Modlitwa zachowuje prymat *osoby* przed *naturą*: „*ponad wszelką boskością*”. W Dokumentach Soboru nie ma oddzielnego zdania i zwracania się do Boskiej *natury*, sugerującego takie zanurzenie modlących się. Dokumenty w żaden sposób nie dają najmniejszej podstawy do interpretacji o *utopijnym pogrążeniu się* w boskości *ponad* bosko-ludzką wspólnotą i *poza* osobistym w niej udziałem. Modlitwa Kanonu Świętej Paschy ma charakter trzeźwego („*z rozjaśnioną twarzą*”²²) dialogu z Boskim TY i świadectwa o nowym życiu w „*obecności*” i przed „*tronem*”, do czego odnoszą się także wypowiedzi Soboru o *przeżywaniu* i *odczuwaniu przedsmaku* Królestwa Trynitarnego we wspólnocie świętych²³.

Modlitwa Kanonu Świętej Paschy jest hymnem dziękczynienia za objawienie w Chrystusie *bezgranicznej Miłości*²⁴ i za realny udział w *bosko-ludzkiej* wspólnocie. Tak też teo-

---

22. Modlitwa Kanonu Świętej Paschy

23. „Encyklika”, cz. I p. 1; „Misja”, Wstęp

24. „Encyklika”, Wstęp; „Misja”, cz. F p. 15

logiczna wypowiedź Soboru o Trójcy Boskich osób i o Kościele, jako wypowiedź o jedności i zjednoczeniu, została ograniczona w Dokumentach do świadectwa wiary w Boga objawionego w Chrystusie i do całościowego, obejmującego dialog i działanie, doświadczenia wiary w Ciele Chrystusa ²⁵. Modlitwa i Dokumenty komunikują *odradzającą się egzystencję* osób ludzkich w Ciele Chrystusa.

W nowej próbie translatorskiej świadomie zrezygnowaliśmy z tłumaczenia biblijnego słowa „*Pantokrator*”, co może dobrze służyć dialogowi teologicznemu i wyjawianiu pełni znaczeń.

---

25. „Encyklika”, Wstęp

MIŁOŚĆ I UŚWIĘCENIE – człowieczeństwo we wspólnocie

„Encyklika”, cz. I, p. 4

Nowa próba translatorska:

Świętość człowieka jest nie do pojęcia poza Ciałem Chrystusa, „którym jest Kościół” (Ef 1,23). Świętość ma swoje źródło w jedynym Świętym. Jest uczestnictwem człowieka w świętości Boga we „wspólnocie świętych”, tak jak jest to głoszone w aklamacji kapłana podczas Boskiej Liturgii: „Święte świętym”, oraz w odpowiedzi wiernych: „Jeden Święty, jeden Pan, Jezus Chrystus, ku chwale Boga Ojca. Amen”. W tym duchu św. Cyryl Aleksandryjski podkreśla, że Chrystus „będąc Bogiem, świętym z natury... zostaje uświęcony ze względu na nas w Świętym Duchu... Uczynił On to dla nas, nie ze względu na Samego Siebie, a w tym celu, by w ten sposób z Niego i w Nim, jako Pierwszym, który otrzymał uświęcenie, łaska uświęcenia przechodziła na cały ten ród” (Komentarz do Ewangelii Jana, XI, PG 74,548).

Kontynuując, zgodnie z nauczaniem św. Cyryla, Chrystus jest naszą „wspólną jednoczącą osobą”²⁶, rekapitulującą we własnym człowieczeństwie człowieczeństwo całego rodzaju ludzkiego, „przecież wszyscy byliśmy w Chrystusie i osoba człowieczeństwa we wspólnocie znowu w Nim się odradza” (Komentarz do Ewangelii Jana, XI, PG 73,157-161), i dlatego też On jest jedynym źródłem uświęcenia człowieka w Świętym Duchu. W tym sensie świętość jest uczestnictwem człowieka zarówno w misterium Kościoła, jak i w Jego świętych sakramentach, w centrum których jest Boska Eucharystia, będąca „ofiarą żywą, świętą, Bogu przyjemną” (Rz 12,1). „Któż nas może odłączyć od miłości Chrystusowej? Utrapienie, ucisk czy prześladowanie, głód czy nagość, niebezpieczeństwo czy miecz? Jak to jest napisane: Dla Ciebie (Panie) jesteśmy narażeni na śmierć każdego dnia, zostaliśmy policzeni podobnie jak owce na rzeź. Lecz we wszystkim tym jesteśmy więcej niż zwycięzcami dzięki Temu, który nas umiłował” (Rz 8,35-37). Święci uosabiają eschatologiczną tożsamość Kościoła jako nieustanną doksologię przed ziemskim i nie-

---

26. τὸ κοινὸν πρόσωπον

biańskim tronem „Króla chwały” (Ps 23,7), ożywiając sobą obraz Królestwa Bożego.

Cerkiewny Wiestnik:

Świętość człowieka nie może być rozumiana poza Ciałem Chrystusa, „którym jest Cerkiew” (Ef 1,23). Świętość ma swoje źródło w jedynym Świętym. Jest uczestnictwem człowieka w świętości Boga we „wspólnocie świętych”, tak jak jest to głoszone w aklamacji kapłana podczas Boskiej Liturgii: „Święte świętym” oraz w odpowiedzi wiernych „Jeden Święty, jeden Pan, Jezus Chrystus, ku chwale Boga Ojca. Amen”. W tym duchu św. Cyryl Aleksandryjski podkreśla, że Chrystus „będąc Bogiem, świętym z natury... zostaje uświęcony ze względu na nas w Świętym Duchu... Uczynił On to dla nas, nie ze względu na Samego Siebie, a w tym celu, by w ten sposób z Niego i w Nim, jako Pierwszym, który otrzymał uświęcenie, łaska uświęcenia przechodziła na cały ten ród” (Komentarz do Ewangelii Jana, XI, PG 74,548).

W konsekwencji, zgodnie z nauczaniem św. Cyryla, Chrystus jest naszą „wspólną osobą”, rekapitulacją we własnym człowieczeństwie cały rodzaj ludzki, „wszyscy bowiem jesteśmy w Chrystusie, i to, co wspólne dla człowieczeństwa, jednoczy się w Jego Osobie” (Komentarz do Ewangelii Jana, XI, PG 73,157-161), dlatego też jest jedynym źródłem uświęcenia człowieka w Świętym Duchu. W tym sensie świętość jest uczestnictwem człowieka zarówno w misterium Cerkwi, jak i w Jej świętych sakramentach, w centrum których jest Boska Eucharystia, będąca „ofiara żywą, świętą, Bogu przyjemną” (Rz 12,1). „Któż nas może odłączyć od miłości Chrystusowej? Utrapienie, ucisk czy prześladowanie, głód czy nagość, niebezpieczeństwo czy miecz? Jak to jest napisane: Z powodu Ciebie zabijają nas przez cały dzień, uważają nas za owce przeznaczone na rzeź. Ale we wszystkim tym odnosimy pełne zwycięstwo dzięki Temu, który nas umiłował” (Rz 8,35-37). Święci uosabiają eschatologiczną tożsamość Cerkwi jako nieustanną doksologię przed ziemskim i niebiańskim tronem „Króla chwały” (Ps 23,7), antycypując obraz Królestwa Bożego.

Niepokój:

Można odnieść wrażenie, że w polskim tłumaczeniu 4 punktu „Encykliki” świętość człowieka ograniczono do *kanonicznych granic* Cerkwi.

Niepokoje:

Tłumaczenie pierwszego zdania w drugim akapicie 4 punktu „Encykliki” zawiera błąd składniowy i posiada niejasny sens. Niepokój z tego powodu jest o tyle większy, że w Soborowych Dokumentach z Krety właśnie to zdanie, w którym powołano się na Cyryła Aleksandryjskiego (PG 73), zawiera stwierdzenie kluczowe dla aktualnej *reinterpretacji* Chalcedońskiej formuły wiary. Wypada zauważyć niezrozumiałe rozróżnienie zastosowane w odniesieniu do Chrystusa. Najpierw pisze się osobą małą literą („*wspólna osoba*”), a następnie w tym samym zdaniu stosuje się dużą literę („*Jego Osoba*”). Nie wiadomo również, jak interpretować przedmiotowe „*to, co wspólne dla człowieczeństwa*”. Należy też zwrócić uwagę na *statyczne* tłumaczenie: „*wszyscy bowiem jesteśmy w Chrystusie*”. Tym sposobem zabrakło wyraźnego odwołania do ważnych dla teologii prawosławnej miejsc w Piśmie Świętym, między innymi do Listu do Efezjan: „*w Nim bowiem wybrał nas przed założeniem świata*” (Ef 1,4), oraz do Listu do Kolosan: „*bo w Nim zostało wszystko stworzone*” (Kol 1,16). Pozbawiono cytaty z „Komentarza” Cyryla Aleksandryjskiego charakteru biblijnego, egzystencjalnego i eschatologicznego. Ponadto wydaje się, że słowo „*wszyscy*” utraciło *uniwersalne* znaczenie. Mało trafnie dobrano tłumaczenie kluczowego fragmentu z 8 rozdziału Listu do Rzymian (Rz 8,35-37). A ostatnie słowa tłumaczenia 4 punktu „Encykliki” o „*antycypacji*” istotnie zmieniają wypowiedź Soboru o *jedności* Ciała Chrystusa i Królestwa Bożego. Tym samym w polskim tłumaczeniu zniekształcono Soborowe znaczenie „*eschatologicznej tożsamości*” Kościoła. Sobór wypowiada się o *udziale* wspólnoty świętych. Nigdzie nie używa słowa „*antycypacja*”.

Propozycja:

Wydaje się, że tłumaczenie wersetów z 8 rozdziału Listu do Rzymian (Rz 8, 35-37) jako *dialogu z Boskim TY* o udziale we wspólnocie z Bogiem, a nie jako *skargi* na własny los, w którym Bóg zostaje włączony w ciąg przyczynowo skutkowy i funkcjonuje jako „*Najwyższa Instancja*”, do której znosi się skargi na przeciwników w *podzielonej ludzkości*, lepiej komunikuje *jedność* i *zjednoczenie* w Ciele Chrystusa, Królestwo Boże i dawanie świadectwa w *dialogu*. Ponadto propozycja przekładu, mówiąca o „*narażeniu na śmierć*” odnosi do powszechnego doświadczenia, w którym każdą ludzką osobę boleśnie dotyka perspektywa śmierci i strach przed *niebytem*. Natomiast porównanie do „*owiec policzonych przed rzezią*” wyraża rzeczywistą groźbę w perspektywie śmierci – rozbicie, uprzedmiotowienie i odczłowieczenie. Dla perspektywy egzystencjalnej, personalistycznej i dialogicznej oraz dla świętości we wspólnocie istotne wydaje się *nie-bycie-przedmiotem* i przeciwstawienie się „*wszelkiej próbie uprzedmiotawiania osoby*”²⁷.

---

27. Por. Encyklika, cz. V p. 12

PRZEBÓSTWIENIE – unikalna godność osoby

„Misja”, cz. A, p.1

Nowa próba translatorska:

Unikalna godność osoby ludzkiej, wynikająca ze stworzenia człowieka na obraz i na podobieństwo Boga oraz z jego roli w zamyśle Boga ²⁸ wobec człowieka i świata, była źródłem inspiracji dla Ojców Kościoła, którzy zagłębiali się w misterium Bożej ekonomii ²⁹. Święty Grzegorz Teolog w odniesieniu do człowieka charakterystycznie podkreśla: Stwórca „umieszcza na ziemi jakby jakiś drugi świat, w małym wielki – innego anioła, czciciela stworzonego podwójnie (dla bezgranicznej Miłości), badacza stworzeń widzialnych i świadka tajemnic poznawanych umysłem, króla wszystkiego, co na ziemi. . . Istotę żyjącą (*dzōon* ³⁰), przygotowywaną tutaj, przenoszoną gdzie indziej i, co jest ostateczną tajemnicą, dostępującą przebóstwienia (*theúmenon* ³¹) poprzez zbliżenie do Boga” (Mowa XLV, Na Święto Paschy, 7, PG 36,632). Celem Wcielenia Słowa Boga jest przebóstwienie (*theosis* ³²) człowieka. Chrystus, odnawiając w Sobie staro Adama (por. Ef 2,15), „przecież ubóstwił ³³ ze Sobą (*synape-théu* ³⁴) człowieka, pierwocinę naszej nadziei” (Euzebiusz z Cezarei, Demonstratio evangelica, 4, 14, PG 22,289A). Jak w starym Adamie zawierał się już cały rodzaj ludzki, tak też w nowym Adamie została zebrana cała ludzkość: „Jednorodzony stał się człowiekiem, (...) aby zrekapitulować i przywrócić do pierwotnego stanu

---

28. τό σχέδιον τοῦ Θεοῦ

29. τῆς θείας Οἰκονομίας

30. ζῶον

31. θεούμενον

32. θέωσις

33. zjednoczył

34. συναπεθέου

upadły rodzaj czyli ludzkość” (św. Cyryl Aleksandryjski, Komentarz do Ewangelii Jana, IX, boxPG 74,273D-275A). To nauczanie Kościoła daje niewyczerpany strumień wszelkiego chrześcijańskiego zaangażowania w ochronę godności i wielkości człowieka.

Cerkiewny Wiestnik:

Godność osoby ludzkiej, wynikająca ze stworzenia człowieka na obraz Boży i na podobieństwo oraz z jego misji w Bożym planie wobec człowieka i świata, była źródłem inspiracji dla Ojców Cerkwi, którzy zagłębiali się w tajemnicę Bożej ekonomii. Święty Grzegorz Teolog w odniesieniu do człowieka charakterystycznie podkreśla: Stwórca „postawił na ziemi jakby jakiś drugi świat, wielki w małym, innego anioła, złożonego czciciela, oglądającego naturę widzialną, lecz wtajemniczonego w naturę umysłową, króla stworzeń ziemskich (...), stworzenie, tu [na ziemi] rządzone pewnymi prawami, a dokądkolwiek przenoszone, i co jest najgłębszą częścią tajemnicy, przebóstwione przez dążenie do Boga” (Mowa XLV, Na Święto Paschy, 7, PG 36,632). Celem wcielenia Słowa Bożego jest przebóstwienie człowieka. Chrystus, który odnowił w Sobie starego Adama (por. Ef 2,15), „bogiem uczynił również człowieka, pierwocinę naszej nadziei” (Euzebiusz z Cezarei, Demonstratio evangelica, 4, 14, PG 22,289A). Dzieje się tak, dlatego że jak w starym Adamie istniał już wewnątrz cały rodzaj ludzki, tak też w nowym Adamie zrekapitulowana została również cała ludzkość. „Jednorodzony stał się człowiekiem, (...) aby zrekapitulować i przywrócić do pierwotnego stanu upadły rodzaj ludzki” (św. Cyryl Aleksandryjski, Interpretacja i komentarz do Ewangelii Jana, IX, PG 74, 273D-275A). To nauczanie Cerkwi jest niewyczerpanym źródłem wszelkiego chrześcijańskiego starania o ochronę godności i wielkości człowieka.

Niepokój:

Do Dokumentów Soboru na Krecie nie należą słowa:

„bogiem uczynił również człowieka” (CW).

Komentarz:

Zestawienie cytatów Ojców Kościoła, przetłumaczonych spójnie z całą treścią Dokumentów, tworzy teologiczną wypowiedź Soboru na Krecie, reinterpretującą Chalcedońską formułę wiary o Jednorodzonym: „i stał się człowiekiem”. W świetle cytatu z „Komentarza

do Ewangelii Jana” Cyryla Aleksandryjskiego wyraźny staje się sens wypowiedzi Ojców Kościoła o „*przebóstwieniu*” jako przywracaniu ludzkości „*pierwotnego stanu*”. *Przebóstwienie*, które jest celem *Wcielenia* Słowa Boga, oznacza *ożywienie obrazu i podobieństwo* człowieka do Boga oraz *bliskość* Boga o charakterze *ciągłego spotkania* „Ja i Ty”. Tłumaczenie cytatu Grzegorza Teologa, otwierającego Soborowy Dokument, powinno zachować odniesienie do cytowanej na zakończenie Dokumentu wizji z Apokalipsy i *Istot żyjących przed tronem* (Ap 4,8; 5,14). To biblijne odniesienie jest ważne dla *antropologii* Soboru, który nie wypowiedział się o naturze człowieka „*nowej ziemi i nowego nieba*”, ale wskazał na spotkanie we wspólnocie *przed tronem*, spotkanie objawiające godność i wielkość osoby ludzkiej, obdarzonej *życiem wiecznym w Słowie Boga*. Całościowa i apofatyczna wypowiedź Soboru o *przebóstwieniu* człowieka potwierdza, że we Wcieleniu chodzi o *czciciela* – jak to zostało wyrażone we francuskiej wersji Dokumentów – *stworzonego podwójnie dla bezgranicznej Miłości*. Wypowiedź Soboru dotyczy *ludzkości, człowieczeństwa* we wspólnocie z Bogiem i *nowego świata* (Ap 21,1.4-5).

Teologiczna wypowiedź Soboru na Krecie ma charakter stałego egzystencjalnego stanowiska Kościoła Prawosławnego. Wskazuje na jedność inspiracji oraz chrześcijańskiego wypowiadania się i działania na rzecz ochrony unikalnej godności osoby ludzkiej. Reinterpretacja Chalcedonu na Krecie połączyła w jedną całość Chrystologiczną wypowiedź z wypowiedzią Eklezjalną. A jej przesłanie jest wyraźne: *Współczesny człowiek nie jest przez Boga pozostawiony sobie samemu*. Cały Chrystus, Głowa i Ciało, jest obecny w świecie i działa na rzecz wielkości człowieka, wydobywając rodzaj ludzki z „*upadłego stanu*”.

DIALOG O OSTATECZNYCH MIARACH

„Encyklika”, cz. V p. 10

Nowa próba translatorska:

Kościół Prawosławny w miejsce „człowieka-boga” we współczesnym świecie stawia „Boga-człowieka” jako ostateczną miarę wszystkiego: „dlatego nie mówimy, że człowiek został apoteozowany (*apothēōthénta*³⁵), lecz że Bóg stał się człowiekiem” (Jan Damasceński, Wykład wiary prawdziwej, 3.2. PG 94,988).

Cerkiewny Wiestnik:

Współczesnemu „człowiekobogu” Kościół prawosławny przeciwstawia Bogoczłowieka jako ostateczną miarę wszystkich rzeczy: „dlatego nie mówimy, że człowiek stał się Bogiem, lecz że Bóg stał się człowiekiem” (Jan Damasceński, Wykład wiary prawdziwej, 3.2. PG 94,988).

Niepokój:

Tłumaczenie (CW) „człowiekobóg” jest mało zrozumiałe. Brzmi jak epitet. Ponadto nie wydaje się, aby słowa „człowiek stał się Bogiem” charakteryzowały precyzyjnie problem, do którego odniósł się Sobór w 10 punkcie „Encykliki”.

---

35. Ἀποθεωθέντα

Komentarz:

Słowo „człowiek” jest prawdziwym szyboletem *człowieczeństwa*. Sobór na Krecie upominał się o *człowieczeństwo we wspólnocie* z Bogiem. W 10 punkcie „Encykliki” uczynił to, upominając się o *miejsce* osoby Chrystusa w ludzkości. Sobór wyjawiał stałe zainteresowanie Kościoła Prawosławnego udziałem w otwartym *cywilizacyjnym dialogu o człowieku* i uczestnictwem w zdrowym rozwoju szeroko pojętej *świeckiej cywilizacji*.

Sobór na Krecie potwierdził wspólne podstawowe przekonanie, że w świecie człowiek jest *miarą* wszystkich rzeczy. Jednak *sposób mówienia* o człowieku ujawnia *egzystencjalne stanowisko* wobec poniżonego człowieka. Kościół Prawosławny jest świadkiem, że *apoteoza* człowieka i „autozbawcze *tendencje*” nie przynoszą oczekiwanych rozwiązań oraz generują obszary ludzkich nieszczęść i biedy. Sobór zasygnalizował własne negatywne doświadczenie związane z działaniem „*skrajnych i prowokacyjnych przejawów ideologii sekularyzacji*”, dążących do wyeliminowania Go z szerokiego forum dialogu i separujących współczesnego człowieka od duchowego wpływu Kościoła Prawosławnego. Wypowiadając się o „*zasadniczym elemencie ideologii sekularyzacji*”, który „*zawsze był obecny i pozostaje po dzień dzisiejszy*”, Sobór przyznał, że w Swojej świadomości Kościół Prawosławny identyfikuje „*ideologię sekularyzacji*” jako przejaw *nowego nestorianizmu* na poziomie działań i ludzkiej egzystencji.

Kościół Prawosławny proponuje rozwiązania, których *miarą* jest *człowieczeństwo* Chrystusa. I to stanowisko Kościoła Prawosławnego Sobór wyraził w terminach Eklezjologicznych i antropologicznych. W 10 punkcie „Encykliki” zasygnalizował szereg ważnych tematów do *otwartego dialogu*.

Złączenia „*Bóg-człowiek*” oraz „*człowiek-bóg*” w soborowej wypowiedzi nie odgrywają roli symbolu *sakralizowanej* lub *sekularyzowanej* cywilizacji. Wypowiedzi Soboru nie mają

charakteru konfrontacji lecz *dialogu*. Wyraźnie widoczna jest intencja zwrócenia uwagi na *dwa bieguny człowieczeństwa*, związane z przeżywaniem własnego człowieczeństwa przez współczesnego człowieka. „Człowiek-bóg” wskazuje na *miary* i tym samym *sposoby użycia* słowa „człowiek” w kontekście kreowania świata „*odciętego od Boga*” lub w kontekście *społeczeństwa zamkniętego* w przekonaniu o własnej samotności i o konieczności zdania się wyłącznie na siebie. Złączenie „Bóg-człowiek” wskazuje na inną całościową perspektywę oraz na związane z nią *miary* i *sposoby użycia* słowa „człowiek” w kontekście *społeczeństwa otwartego* na bezpośrednią żywą *obecność* i *działanie* w niej Zbawiciela Boga, który w świadomości tego społeczeństwa nikogo nie wyklucza z *dialogu* oraz *aktywnego udziału* w ludzkości.

Wypada zwrócić uwagę, że złączenie „człowiek-bóg” jest komunikatywne w odniesieniu do szyboletu „człowieczeństwa”, którym jest słowo „człowiek”. Takim określeniem Kościół Prawosławny nikogo nie kategoryzuje i wyraża troskę o otwarte forum dialogu o *ostatecznych miarach* rozwoju człowieka.

Propozycja:

Wydaje się, że w języku polskim złączenie „Bóg-człowiek” dobrze komunikuje *reinterpretację* Chalcedonu i wypowiedź o Chrystusie, że „*będąc Bogiem, świętym z natury... zostaje uświęcony ze względu na nas w Świętym Duchu... Uczynił On to dla nas... rekapitulując we własnym człowieczeństwie człowieczeństwo całego rodzaju ludzkiego*”³⁶.

---

36. „Encyklika”, p. 4

NA OBRAZ I PODOBIEŃSTWO

„Misja”, cz. B p. 1

św. Grzegorz Teolog „Mowa XIV, O miłości do biednych”, 25, PG 35,892A

Nowa próba translatorska:

Ten, który stworzył człowieka uczynił go od początku wolnym i samodzielny (*autonomicznym*), ograniczając jedynie prawem przykazania.

Cerkiewny Wiestnik:

Ten, który na początku stworzył człowieka, wypuścił go wolnym i samowładnym, ograniczonym jedynie przez prawo przekazywania.

Niepokój 1:

W tłumaczeniu (CW) sugeruje się, że Bóg obdarzył człowieka wolnością dopiero na jakimś kolejnym etapie po stworzeniu. Tym samym wolność została oddzielona od „*obrazu i podobieństwa*” człowieka do Boga. To tłumaczenie sentencji św. Grzegorza Teologa działa na niekorzyść *apofatycznej* prawosławnej antropologii.

Komentarz 1:

W Dokumentach Soboru *wolność* człowieka do udziału we wspólnocie z Bogiem „*wynika ze stworzenia człowieka na obraz i na podobieństwo Boga oraz z jego roli w zamysle Boga wobec człowieka i świata*”³⁷. Tak rozumiana wolność tworzy teologiczną wypowiedź Soboru o *unikalnej godności* osoby ludzkiej.

Szeroka wypowiedź Soboru o *autonomii* posiada tutaj swój teologiczny fundament. Stanowi również podstawę wypowiedzi dotyczących ustroju Kościoła Prawosławnego, odpowiadającego wierze. *Autonomia (samodzielność)* jest integrowana w *wolności we wspólnocie* z Bogiem. Tłumaczenie (CW) „*samowładny*” gubi niejedną ważną Soborowy wątek w Dokumentach. Może być uznany za *archaizm językowy*. Tworzy własne wątki znaczeniowe w polskim tłumaczeniu.

Niepokój 2:

Nieuzasadnione tłumaczenie o „*prawie przekazywania*” zamiast „*prawa przykazania*”.

Komentarz 2:

Cytat św. Grzegorza Teologa stanowi ważne spoiwo wielu wypowiedzi w Dokumentach Soboru. Łączy teologiczną wypowiedź o *wolności* z *przykazaniami* i pośrednio z *dialogiem*.

---

37. „Misja”, cz. A, p. 1

WOLNOŚĆ DLA ZBAWIENIA

„Encyklika”, cz. II p. 6
Maksym Wyznawca „Na modlitwę Ojciec nasz”, PG 90,880

Nowa próba translatorska:

Misterium zbawienia dla pragnących w wolności, a nie dla przymuszonych.

Cerkiewny Wiestnik:

Tajemnica bowiem zbawienia polega na dobrej woli, nie zaś na zniewoleniu.

Niepokój:

Tłumaczenie (CW) bezosobowe i pasywne.

Komentarz:

Sobór ustami Maksyma Wyznawcy wypowiada się o osobie ludzkiej oraz *całościowym* i *aktywnym* jej zaangażowaniu, wiążąc z pełną osobistą wolnością udział w misterium zbawienia.

UDZIAŁ WE WSPÓLNOCIE

„Encyklika”, cz. V p. 12

Nowa próba translatorska:

Kościół jako bosko-ludzka wspólnota ³⁸, w której każdy człowiek ustanawia unikalną egzystencję (*bytowanie*) ³⁹, przeznaczoną dla osobistego udziału we wspólnocie z Bogiem, przeciwstawia się wszelkiej próbie uprzedmiotawiania człowieka i przekształcania go w wymierną wielkość.

Cerkiewny Wiestnik:

Cerkiew jako bogoludzka wspólnota, w której każdy człowiek stanowi unikalny byt, przeznaczony do osobistego obcowania z Bogiem, przeciwstawia się wszelkiej próbie uprzedmiotowienia człowieka, przekształcenia go w wymierną wielkość.

Komentarz:

Komentarz dotyczący *unikalnej egzystencji* w Kościele Prawosławnym zamieściliśmy w pierwszej części tekstu.

Propozycja:

Wydaje się, że zamiast tłumaczenia (CW) „*bogoludzka*” (wersja rosyjska) w języku polskim powinno wystąpić złączenie „*bogo-ludzka*”, z powodów analogicznych do przedsta-

---

38. θεανθρωπινή κοινωνία, богочеловеческое общение, divine-human communion, communion divino-humaine

39. ἀποτελεῖ μοναδικήν ὄντοτητα

wionych powyżej (4 punkt) w komentarzu o *szybolecie człowieczeństwa*. Proponujemy jednak używać złączenia „bosko-ludzka” wspólnota, jak to ma miejsce w pozostałych trzech wersjach językowych, aby komunikować, że Soborowe wypowiedzi dotyczą *całości* doświadczenia wiary Kościoła Prawosławnego, w którym *Boskie* osoby żyją i działają oraz otwierają się na osoby *ludzkie*.

KONCEPCJA OSOBY I PRAWDA O WOLNOŚCI

„Misja”, cz. B p. 3

Nowa próba translatorska:

W obliczu sytuacji, które doprowadzają do degradacji koncepcji ⁴⁰ osoby ludzkiej, powinnością Kościoła Prawosławnego dzisiaj jest wyjawianie i potwierdzanie ⁴¹ „prawdy o wolności w Chrystusie” poprzez kerygmat ⁴², teologię, kult i pracę duszpasterską.

Cerkiewny Wiestnik:

W obliczu sytuacji, która doprowadziła do osłabienia wizerunku osoby ludzkiej, obowiązkiem Cerkwi prawosławnej jest, aby promowała dzisiaj, poprzez swe głoszenie, teologię, kult oraz działalność duszpasterską, prawdę o wolności w Chrystusie.

---

40. θεωρήσεως, представления, concept, concept

41. προβάλῃ σήμερον, явить, assert, faire valoir

42. Głoszenie Słowa i przepowiadanie Królestwa

Komentarz:

Tłumaczenie (CW) sięga po wątpliwy i powierzchowny język mediów i reklamy. Słabo komunikuje istotę sprawy.

UZNANIE UNIKALNEJ GODNOŚCI

„Misja”, cz. A p. 3

Nowa próba translatorska:

Uznanie unikalnej godności (*lub nadrzędnej wartości*) osoby ludzkiej może stanowić dobrą podstawę do szerszej współpracy...

Cerkiewny Wiestnik:

Jako warunek wstępny do szerszej w danym przypadku współpracy może posłużyć wspólne przyjęcie najwyższej wartości osoby ludzkiej.

Komentarz:

Zamieściliśmy w pierwszej części.

DIALOG W MIŁOŚCI I PROTOTYP CZŁOWIEKA

„Relacje”, p. 23

Nowa próba translatorska:

Kościół Prawosławny posiada wspólną jednoczącą świadomość o konieczności prowadzenia międzychrześcijańskiego dialogu teologicznego i dlatego też uważa, że dialogowi powinno zawsze w świecie towarzyszyć świadectwo praktykowania wzajemnego zrozumienia i miłości, które wyrażają „radość niewypowiedzianą” Dobrej Nowiny (1P 1,8), wykluczając wszelkie praktyki prozelityzmu, uniatyzm⁴³ i inne działania wzbudzające międzywyznaniowy antagonizm. W tym samym duchu Kościół Prawosławny uważa za ważne dla wszystkich chrześcijan, inspirowanych się wspólnymi podstawowymi zasadami Ewangelii, abyśmy dołożyli starań w zaangażowaniu w solidarne udzielanie odpowiedzi na drażliwe problemy współczesnego świata, opierając się na prototypie nowego człowieka w Chrystusie.

Cerkiewny Wiestnik:

Cerkiew prawosławna posiada wspólną świadomość odnośnie do konieczności międzychrześcijańskiego dialogu teologicznego, dlatego też uważa za konieczne, aby zawsze szedł on w parze ze świadectwem w świecie za pośrednictwem uczynków wzajemnego zrozumienia i miłości, które wyrażają „radość niewypowiedzianą” Ewangelii (1 P 1,8), wykluczając wszelkie akty prozelityzmu, unii czy też inne prowokacyjne działania konfesyjnego antagonizmu. W tym duchu Cerkiew prawosławna uważa za ważne, abyśmy wszyscy chrześcijanie inspirowani wspólnymi fundamentalnymi zasadami Ewangelii postarali się udzielić chętniej i solidarnej odpowiedzi na drażliwe problemy współczesnego świata, opartej na idealnym wzorze nowego człowieka w Chrystusie.

---

43. οὐνίας, униатства, uniatism, d'uniatisme

Niepokój:

Tłumaczenie (CW) wydaje się pomijać rezultaty dotychczasowych dialogów międzychrześcijańskich i używa kategorii politycznych, pisząc o wykluczeniu wszelkich „*aktów unii*”.

Komentarz:

„Unia” oznacza jedność. Sobór używa konsensualnego terminu „uniatyzm”. Termin został wspólnie zdefiniowany w dialogu z Kościołem Rzymsko-Katolickim (Balamand 1993). „Uniatyzm” oznacza działania mające na celu jedność Kościoła poprzez oddzielenie od Kościoła Prawosławnego wspólnot lub pojedynczych wierzących prawosławnych, ponieważ nie bierze się pod uwagę Eklezjologii. „Uniatyzm” został wspólnie odrzucony jako metoda poszukiwania jedności. Uznano, że ta metoda przeczy wspólnej tradycji obu Kościołów. Tam, gdzie uciekano się do „uniatyzmu” i stosowano go jako metodę, nie osiągnęto zamierzonego celu zbliżenia obu Kościołów. Raczej dawano powód do kolejnych podziałów. Stawały się one źródłem nowych konfliktów i cierpień. Zapisywały się głęboko w pamięci i społecznej świadomości obu Kościołów. Z drugiej strony, ze względu na motywację Eklezjologiczną narodziło przekonanie, że trzeba znaleźć nowe rozwiązanie i nową drogę.

WOLNOŚĆ W DIALOGU TEOLOGICZNYM

„Relacje”, p. 13

Nowa próba translatorska:

W koniecznych przypadkach należy jednak dokonywać próby koordynacji pracy różnych międzyprawosławnych komisji teologicznych, tym bardziej, że egzystującą ⁴⁴ jedność Kościoła Prawosławnego powinno się wyjawiać i przejawiać również w przestrzeni tych dialogów.

Cerkiewny Wiestnik:

Mimo to, w koniecznych przypadkach należy dokonywać próby koordynacji pracy różnych międzyprawosławnych komisji teologicznych, tym bardziej że istniejąca nierozdzielna ontologiczna jedność Cerkwi prawosławnej powinna być ukazana i przejawiona również w obszarze tych dialogów.

Niepokój 1:

Polskie tłumaczenie (CW) zmieniło charakter zalecenia Soboru. Zamieniono prymat „egzystującej jedności” na rzecz *ontologii*. Tym samym w wypowiedzi Soboru zamazano powinność skoordynowanego jednoczącego wyjawiania oraz przejawiania *miłości* i *wolności* Kościoła Prawosławnego w tych przypadkach, kiedy dialog *dla wolności we wspólnocie* z Bogiem poddawany jest jakiejś *konieczności*. Wydaje się, że polskie tłumaczenie (CW) sugeruje raczej powinność ukazywania *samodzielnej* filozofii i przejawiania jej w dialogu przez przedstawicieli Autonomicznych Kościołów Prawosławnych.

---

44. ἡ ὑπάρχουσα ἐνότης, существующее единство, the existing unity, l'unité existant

Komentarz 1:

W kontekście całości Dokumentów, rozumianych jako wyraz *egzystencjalnego stanowiska* Kościoła Prawosławnego, koordynacja prac ze względu na ukazywanie i przejawianie w dialogu *wolności i miłości* w Chrystusie ma być z założenia *darem dla partnerów dialogu* i ma podtrzymywać dialog w sytuacjach, w których pojawia się *konieczność* zagrażająca dialogowi.

Niepokój 2:

W polskim tłumaczeniu (CW) zrezygnowano z komunikatywności i prostoty zalecenia Soboru. Tekst może rodzić u partnerów dialogu wrażenie ograniczania teologii przez ontologię oraz wprowadzania w dialog dodatkowej konieczności, co będzie budzić nieufność oraz utrudniać dialog i spotkanie.

BEZGRANICZNA MIŁOŚĆ – kenoza i równość w dialogu

„Relacje”, p. 6

Nowa próba translatorska:

Ontologicznej naturze Kościoła odpowiada jedność, której nigdy niepodobna naruszyć. Mimo to Kościół (Ἐκκλησία, Церковь, Church, l'Église) Prawosławny przyjmuje historyczną nazwę innych, niebędących z Nim w jednej wspólnocie, chrześcijańskich Kościołów (Ἐκκλησία, Церковь, Church, l'Église) i Wyznań, a przy tym wierzy, że Jego relacje z Nimi powinny bazować na możliwie szybkim i bardziej obiektywnym wyjaśnieniu całości Eklezjologicznej tematyki, zwłaszcza w zakresie ich ogólnego nauczania o sakramentach, łasce, kapłaństwie i sukcesji apostoelskiej. Wychodząc z teologicznych i duszpasterskich założeń Kościoła Prawosławny przychylnie i pozytywnie patrzył na dialog z innymi chrześcijanami na poziomie dwustronnym i wielostronnym oraz, ujmując rzecz bardziej ogólnie, na udział w ruchu ekumenicznym w czasach współczesnych. Czynił to wierząc, że tym sposobem daje aktywne świadectwo o pełni prawdy Chrystusowej oraz o własnym duchowym skarbcu wobec tych, którzy znajdują się poza Nim, trzymając się obiektywnego celu – przygotować drogę ku jedności.

Cerkiewny Wiestnik:

Zgodnie z ontologiczną naturą Cerkwi, Jej jedność nie może zostać naruszona. Mimo to Cerkiew prawosławna przyjmuje historyczną nazwę nieznaną znajdujących się z Nią we wspólnocie innych heterodoksyjnych Kościołów chrześcijańskich i wyznań, ale wierzy, że Jej relacje z nimi powinny opierać się na możliwie szybszym i bardziej obiektywnym sprecyzowaniu całości kwestii eklezjologicznej, szczególnie w zakresie ich ogólnego nauczania o sakramentach, łasce, kapłaństwie i sukcesji apostoelskiej. W ten sposób była przychylna i pozytywnie nastawiona zarówno ze względów teologicznych, jak i duszpasterskich, do dialogu z pozostałymi chrześcijanami na poziomie dwustronnym i wielostronnym oraz ogólnie do udziału w ruchu ekumenicznym czasów współczesnych, w przekonaniu, że za pośrednictwem dialogu daje dynamiczne świadectwo pełni prawdy w Chrystusie oraz swych skarbów duchowych dla tych,

którzy znajdują się poza Nią, mając za swój obiektywny cel – przetarcie drogi prowadzącej ku jedności.

Niepokój 1:

Niepokój budzi zmiana *charakteru* wypowiedzi Soboru z teologicznego na język cerkiewnej praktyki i dyscypliny.

Komentarz 1:

Wypowiedź Soboru w Dokumentach ma spójny teologiczny i egzystencjalny charakter. Mówi się o *egzystującej jedności* Kościoła Prawosławnego. Ze względu na nią Sobór „przekłada Boską Ekonomię na konkretne działania”⁴⁵. Natomiast w polskim tłumaczeniu (CW) już pierwszemu zdaniu nadano *charakter* normy i zakazu mającego podstawę w *ontologii*, stąd następne zdanie, rozpoczynające się od „*mimo to*”, nabrało charakteru dyspensy i „*cerkiewnej ekonomii*”. Takie zniekształcenie wypowiedzi Soboru umożliwiło dalszą korektę Soborowego *konsensu*.

Niepokój 2:

Zastosowanie w tłumaczeniu (CW) dwóch odmiennych nazw, „*Cerkiew*” w odniesieniu do Siebie i „*Kościół*” w odniesieniu do Innych, nie znajduje żadnej teologicznej podstawy i uzasadnienia w Dokumentach z Krety. Wyraża *dystans* wobec Soboru na Krecie i Soborowego *konsensu*. Niepokój jest tym większy, że zróżnicowanie terminologiczne wprowadzono konsekwentnie w całym tłumaczeniu Dokumentów, co zmieniło *znaczenie* i *charakter* niejednej wypowiedzi zawartej w Dokumentach.

---

45. „Encyklika”, p. 20

Komentarz 2:

Wypowiedź Soboru na Krecie ma charakter świadectwa i wyznania wiary. Kościół Prawosławny doświadcza *nienaruszalnej jedności* osoby Chrystusa, Jego *Wolności* i *bezugranicznej Miłości*. To doświadczenie wyraził św. Paweł w Liście do Rzymian w formie wewnętrznego dialogu, który Sobór zaadoptował ⁴⁶ i tutaj swoiście powtórzył:

(- *Czy historyczna nazwa Innych może oddzielić nas od Chrystusa?*)

- „*Mimo to...*”, jak to jest napisane, „*dla Ciebie (,Panie, otwieramy się i wychodzimy do innych chrześcijańskich społeczności w dialogu...) jesteśmy narażeni... zostaliśmy policzeni... Lecz we wszystkim tym (wolni dla wspólnoty z Tobą, miłujemy i wierzymy, przynosimy owoce i...) jesteśmy więcej niż zwycięzcami dzięki Tobie, któryś nas umiłował*” (Rz 8,35-37).

Przyjęcie historycznej nazwy Innych jest egzystencjalnym stanowiskiem, wyrażonym przez Sobór na Krecie z „*z pełną precyzją wiary apostoelskiej*” ⁴⁷. Jest świadectwem na rzecz dialogu, w którym nie ma zgody na „*minimalizm teologiczny*” ⁴⁸. Koresponduje z takimi miejscami w Dokumentach, jak to, gdzie pisze się, że Kościół Prawosławny „*uświęca Innych swoją ofiarnością, ale od innych nie wymaga ofiar*” ⁴⁹. Stanowi integralną część reinterpretacji Chalcedonu: „*i stał się człowiekiem...*”.

---

46. por. wyżej „Encyklika”, p. 4, NPT

47. „Encyklika”, p. 20

48. tamże

49. „Encyklika”, p. 17

Pytanie:

Czy wprowadzone w tłumaczeniu Dokumentów z Krety samodzielne i mocne rozróżnienie pomiędzy „Cerkwią” i „Kościołami” nie narusza uzgodnień Soboru zawartych w „*Relacjach Cerkwi Prawosławnej z pozostałym światem chrześcijańskim*” oraz czy nie jest tym, nieakceptowanym przez Sobór na Krecie, działaniem „*pod pretekstem zachowania lub rzekomej obrony prawdziwego Prawosławia*”⁵⁰?

Literatura:

Jerzy Fłorowski „The limits of the Church”, *Church Quarterly Review* 117 (233) 1933, p. 117-131. Artykuł teologiczny J. Fłorowskiego to istotny głos o granicach Kościoła w *wewnątrzprawosławnym dialogu teologicznym w XX wieku*.

---

50. „Relacje”, p. 22

Katolicki znaczy w dialogu egzystencjalnym

„Encyklika”, cz I p. 1, cz. I p. 2 i Zakończenie

Nowa próba translatorska:

p. 1 Jeden, święty, katolicki (καθολικῆς, Соборной, catholic, catholique) i apostołski Kościół jest bosko–ludzką wspólnotą na obraz Świętej Trójcy. (...) Kościół jako Ciało Chrystusa w Nim „scala” (Mt 23,37) świat, przemienia i nasycza go „wodą tryskającą ku życiu wiecznemu” (J 4,14).

p. 2 Kościół Prawosławny (...) stanowi autentyczną kontynuację jednego, świętego, katolickiego (καθολικῆς, Соборной, catholic, catholique) i apostołskiego Kościoła, tak jak wyznaje Go w Symbolu Wiary i potwierdza w nauczaniu Ojców Kościoła.

Zakończenie Święta Eucharystia konstytuuje zarówno samo jądro i wewnątrz soborowego funkcjonowania Eklezjalnego Ciała, jak również stanowi autentyczne potwierdzenie Ortodoksyjności wiary Kościoła, jak to wyraził św. Ireneusz z Lyonu: „Nasza wiara jest zgodna z Eucharystią i Eucharystia potwierdza nauczanie” (Przeciw herezjom, 4. PG 7,1028).

Cerkiewny Wiestnik:

p. 1 Jedna, święta, powszechna i apostołska Cerkiew jest bogoludzką wspólnotą na obraz Świętej Trójcy. (...) Cerkiew, jako Ciało Chrystusa, „gromadzi” (Mt 23,37) w Nim, przemienia i nasycza świat „wodą tryskającą ku życiu wiecznemu” (J 4,14).

p. 2 Cerkiew prawosławna, wierna tej jednogłośnej tradycji apostołskiej i sakramentalnemu doświadczeniu, jest autentyczną kontynuacją jednej, świętej, powszechnej i apostołskiej Cerkwi, tak jak jest Ona wyznawana w Symbolu Wiary i potwierdzana w nauczaniu Ojców Cerkwi. Stąd też Cerkiew odczuwa swoją wielką odpowiedzialność nie tylko za prawdziwe przeżywanie tego doświadczenia przez ciało Cerkwi, ale też za dawanie wiarygodnego świadectwa tej prawdy wszystkim ludziom.

Zakończenie Święta Eucharystia jest również najbardziej wewnętrzną istotą soborowego funkcjonowania ciała cerkiewnego, jak też autentycznym potwierdzeniem Prawosławia, wiary Cerkwi, zgodnie z tym, jak naucza św. Ireneusz z Lyonu: „Nasza wiara jest zgodna z Eucharystią, Eucharystia zaś potwierdza nauczanie” (Przeciw herezjom, 4. PG 7,1028).

Niepokój:

Niepokój jest związany z zawężeniem atrybutu Kościoła z „*katolicki*” do „*powszechny*”.

Komentarz:

Dokumenty Soboru na Krecie odnoszą się do konstantynopolitańskiej formuły wiary i konsekwentnie w pełnej nazwie wypowiadają: „*jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół*”. We wszystkich oficjalnych wersjach językowych „*katolicki*” w pełnej nazwie Kościoła nie jest podmieniany innym przymiotnikiem o węższym znaczeniu np. „*uniwersalny*” lub „*powszechny*”, co ma miejsce w takich sformułowaniach jak np. „*powszechny autorytet*”⁵¹, „*uniwersalne wartości*”⁵², „*uniwersalny charakter*”⁵³, „*powszechne ciało*”⁵⁴. Wypada zauważyć, że Sobór na Krecie wypowiadając się o Kościele jako o „*żywej obecności Chrystusa w świecie*”⁵⁵ nawiązał do Ignacego Antiocheńskiego. Dla Cyryła Aleksandryjskiego – cytowanego w kluczowych dla Dokumentów miejscach – „*katolicki*” wyrażało jednocześnie „*powszechny*” i „*ortodoksyjny*”, co zdaje się dobrze wyrażać sens wypowiedzi Soboru.

---

51. „Encyklika”, p. 3, CW

52. „Encyklika”, p. 16, CW

53. „Relacje”, p. 2, CW

54. „Misja”, cz. F, p. 6

55. „Encyklika”, p. 20

Ignacy Antiocheński (AD 100):

Ignacy Antiocheński jest pierwszym znanym autorem, używającym nazwy „*katolicki Kościół*” w znaczeniu: „*Gdzie jest Jezus Chrystus, tam jest Kościół*”⁵⁶. „*Katolicki*” to znak obecności Chrystusa.

Niceański Symbol Wiary (325):

„*Apostolski i katolicki Kościół*”.

Cyryl Jerozolimski (360, Jerozolima):

„*Kościół jest katolicki ponieważ rozciąga się na cały świat, od jednego końca do drugiego. Jego nauczanie jest powszechne i pełne, nie zaniedbuje żadnej nauki, którą powinni znać ludzie o rzeczach widzialnych i niewidzialnych, niebieskich i ziemskich. Poddaje wpływowi prawdziwej wiary całą ludzkość, wszystkie grupy ludzi, wszystkich posiadających władzę i każdą osobę ludzką, ludzi uczonych i prostych. Wszędzie i zawsze traktuje z miłością i uzdrowia każdy rodzaj grzechu, popełniony z udziałem duszy i ciała. Posiada w sobie wszelkie doskonałości, przejawiające się w działaniu, w słowie oraz we wszelkiego rodzaju duchowych darach.*”⁵⁷

Konstantynopolitański Symbol Wiary (381):

„*Wierzę w jeden, święty, katolicki i apostolski Kościół*”.

Sobór w Chalcedonie (451):

Wyznano wiarę, odczytując Konstantynopolitański *Symbol Wiary*.

---

56. Ignacy Antiocheński „List do Smyrneńczyków”, 8, 2: PG 5, 713

57. Cyryl Jerozolimski „Katecheza” 18, 23-25; PG 33, 1043-1047

Bp Jerzy Pańkowski (2016):

*„Trochę się dziwię, że w Symbolu Wiary w języku polskim nie zachowano słowa **katolicki**, ale zastąpiono je słowem powszechny. Przecież greckie słowo **kat'holon** oznacza przede wszystkim to, co obejmuje **całość**. A to coś więcej niż powszechny.”*⁵⁸

Literatura:

John Meyendorff „Catholicity and the Church”, St. Vladimir’s Seminary Press, USA 1983

---

58. „Na początku był Chrystus”, Wydawnictwo Znak, Kraków 2016, s. 73

ZAKOŃCZENIE

Długi okres przygotowań poprzedził Święty i Wielki Sobór Kościoła Prawosławnego na Krecie (2016).

Swoją nazwą Sobór na Krecie nawiązał do Wielkich Soborów (Synodów) w Kościele Prawosławnym, które ukonstytuowały się po Wielkiej Schizmie roku 1054 na bazie Synodu *Endemousa*⁵⁹ w Konstantynopolu. Synod był zwoływany *ad hoc* między innymi w celach *konsultacji teologicznych*. Po upadku Konstantynopola (1453) Synod znalazł kontynuację w Wielkich Soborach, aż do 1872 roku.

Na początku XX wieku, po okresie izolacji lokalnych Kościołów Prawosławnych, ważne okazały się dwie *Encykliki* (1902, 1904) Patriarchy Ekumenicznego Joachima III. Wezwał On Zwierzchników Autokefalicznych Kościołów Prawosławnych do współpracy w obliczu problemów, które powinny zostać wspólnie przestudiowane i na które Kościoły powinny dać wspólną odpowiedź:

„To jest skądinąd prośba do Boga i zgodne z Ewangelią zabieganie u świętych Autokefalicznych Kościołów o zrozumienie sprawy naszych dzisiejszych i przyszłych relacji z dwiema gałęziami chrześcijaństwa: Kościołem Zachodnim oraz Kościołem Protestantów. Rzeczywiście jedność z nimi oraz z wszystkimi, którzy wierzą w Chrystusa razem z nami w wierze prawosławnej, jest zbożnym i poruszającym serce pragnieniem – naszego Kościoła oraz wszystkich autentycznych chrześcijan, którzy trwają niezachwianie w ewangelicznym nauczaniu o jedności – oraz stałą intencją modlitwy i błagania. Jednocześnie nie jesteśmy nieświadomi ani tego, że to zbożne pragnienie przejawia się wobec nieprzerwanego, umacnianego upływem czasu trwania tych Kościołów w dok-

---

59. ἐνδημουσα σύνοδος (*Endēmousa Synodos*)

trynach, poprzez które wydają się mocno zniechęceni do wkroczenia na drogę do jedności, tak jak ona jest wskazana przez ewangeliczną i historyczną prawdę, ani tego, że Oni nie są skłonni przejawiać i czynić to wyłącznie w oparciu o terminologię i podstawy, na których upragniona dogmatyczna jedność i przyjaźń są do zaakceptowania przez nas.”

Na Powszechnej Prawosławnej Konferencji w Konstantynopolu (1923), zwołanej przez Patriarchę Ekumenicznego Meletiosa IV, została sformułowana idea Soboru całego Prawosławia. W 1930 roku Komisja, zebrana przez Patriarchę Focjusza II w klasztorze w Watopedii na Górze Atos, zajęła się bezpośrednimi przygotowaniem do Soboru, układając wstępną listę tematów agendy. Uczestniczył w niej Metropolita Warszawski Dionizy (Waledyński), Zwierzchnik Kościoła Prawosławnego w Polsce – Kościoła, któremu w 1924 roku Patriarchat Ekumeniczny udzielił autokefalii.

Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny brał również udział w przygotowaniach Soboru, zainicjowanych po II wojnie światowej przez Patriarchę Ekumenicznego Atenagoras I (1961, I Konferencja na Wyspie Rodos) i, po opadnięciu „żelaznej kurtyny” (1989), ożywionych przez obecnego Patriarchę Ekumenicznego Bartłomieja I Spotkaniami Zwierzchników Autokefalicznych Kościołów Prawosławnych (1993, I Synaxis).

Zwierzchnik Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego i Biskupi, uczestniczący w Soborze na Krecie, podpisali wszystkie Dokumentu Świętego i Wielkiego Soboru.

DOKUMENTY

INTERNET: *www.holycouncil.org/official-documents*

ENCYKLIKA

NPT: Encyklika Świętego i Wielkiego Soboru Kościoła Prawosławnego

CW: Orędzie Świętego i Wielkiego Soboru Cerkwi Prawosławnej

POSŁANIE

NPT: Posłanie Wielkiego i Świętego Soboru Kościoła Prawosławnego do prawosławnego ludu i do wszystkich ludzi dobrej woli

CW: Przesłanie Wielkiego i Świętego Soboru Cerkwi Prawosławnej do prawosławnego ludu i do wszystkich ludzi dobrej woli

MISJA

NPT: Misja Kościoła Prawosławnego we współczesnym świecie: Udział Kościoła Prawosławnego w urzeczywistnianiu pokoju, sprawiedliwości, wolności, braterstwa i miłości między ludami oraz w usuwaniu dyskryminacji rasowej i innej

CW: Misja Cerkwi prawosławnej we współczesnym świecie: Wkład Cerkwi prawosławnej w osiągnięcie pokoju, sprawiedliwości, wolności, braterstwa i miłości między narodami oraz w zniesienie dyskryminacji rasowej i innej

RELACJE

NPT: Relacje Kościoła Prawosławnego z pozostałym światem chrześcijańskim

CW: Relacje Cerkwi Prawosławnej z pozostałym światem chrześcijańskim

PRAWOSŁAWNA DIASPORA

Ważność postu i jego wypełnianie dzisiaj

Autonomia i sposób jej ogłaszania

Sakrament małżeństwa i jego przeszkody